

כתרי תורה

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן
רבי יחיא ב"ר שמואל בדיחי זלה"ה
מחכמי ירושלים - ב"ט אב תשכ"ז
רבי שלום ב"ר יוסף אלשיך זלה"ה
ראב"ד ק"ק תימן בירושלים - א' אלול תש"ד
רבי שלום ב"ר דוד מזרחי זלה"ה
רב ברחובות - א' אלול תשמ"מ
רבי שלום ב"ר חיים בן משה זלה"ה
דיין בעדן - ב' אלול תשל"א
רבי שלום ב"ר סעדיה קורח זלה"ה
מחכמי צנעא - ג' אלול תר"י
רבי יוסף ב"ר שלום קלאון זלה"ה
רב ב"כ ענף יוסף, ירושלים - ה' אלול תש"פ

לק"י • פרשת ראה אנכי ה'תשפ"א ב'של"ב • גליון ס"ו
הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

אין לקרוא בשעת התפילה וקריאת התורה • הערות והארות יתקבלו בברכה בטלפון 0504139964 או במייל avish964@gmail.com

לע"נ ידיד ורע אשר שמחת התורה בשליבו ועל פניו האירה כל סביבותיו, וזה להרביץ תורה ולהעמיד בתי מדרשות לשקירתה הרב רפאל אליהו אליעזר זצ"ל ביבלחט"א הרב צבי בלאט שליט"א • ולע"נ דודי הרב אברהם ב"ר דוד בדיחי זצ"ל, הרב משה ב"ר שלום צאלח זצ"ל, הרב אלעזר ב"ר אברהם עוזרי זצ"ל, הרב זכריה ב"ר יוסף ג'טי זצ"ל, ומרת אוריית ב"ר מנחם שרעבי ע"ה • ולזכות הרב אברהם ב"ר שלמה שליט"א, הרב אהרן ב"ר יוסף שליט"א, ור' ישראל ב"ר יהודה הי"ו ומרת אסתר ב"ר יחיא ומיכל ב"ר ישי תח"ל לרפ"ש במהרה בתוך שאר חולי ישראל, אכ"ר.

כתר של-א"ש

לא תעשה כן לה' אהיך כי כל תועבת ה' אשר שנא עשו לאלהיהם כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם (י"ב, ל"א).

מעשה נפלא מובא כאן במדרש הגדול, מעשה בטורנוס רופוס הרשע ששאל את ר' עקיבה, אמר לו למה הקב"ה שונא אותנו, שכך כתיב ואת עשו שנאתי (מלאכי א', ג). אמר לו למחר אני משיבך. למחר בא אצלו, אמר לו עקיבה מה חלמת הלילה. אמר לו חלמתי שהיו לי שני כלבים, אחד שמו רופוס ואחד שמו רופינא. מיד כעס עליו ואמר לו, לא היה לך לקרוא שם כלביך אלא כשמי וכשם אשתי, נתחייבת הריגה למלכות.

אמר לו רבי עקיבה ומה בינך לבינים, אתה אוכל ושותה והן אוכלין ושותין, אתה פרה ורבה והן פריין ורביין, אתה מת והן מתים, ועל שקראתי שמם בשמך כעסת. והקב"ה נוטה שמים ויוסד ארץ וממית ומחיה, אתה נוטל עץ וקורא אותו אלהים בשמו, לא כל שכן שיהא שונא אתכם, לכך נאמר ואת עשו שנאתי, ע"כ דברי המדרש (וכ"ה בתחומא תרומא ג').

ויש להתבונן, מה תשובה השיבו רבי עקיבא, בשלמא טורנוסרופוס הרשע קרוץ חומר, נעלב וכעס כי נקראו הכלבים בשמו, אך האם ניתן לומר כך כלפי שמיא, עד שמחמת כך, נאמר בתורה על עבודה זרה 'אשר שנא ה'.

אלא דבר גדול למדנו כאן, כי היוזף שנוא הוא אצל הקב"ה, וכל כך למה, כי אדם היודע שעושה חטא, יש סיכוי שיחזור בתשובה, אבל מי שבטוח שאדרבה הוא עושה מצוה איך ישוב, וכך עובדי האלילים לא זו בלבד שאינם מאמינים במי שאמר והיה העולם, אלא עושים להם תחליף צלם דמות אלוה לעבדו.

עומדים אנו בפתחם של ימי התשובה, ראשית עבודת התשובה, היא הכרת החטא, אדם המרמה את עצמו ואומר שאינו חוטא לעולם לא יוכל לחזור בתשובה. וכבר מנה רבינו הרמב"ם (פ"ד מתשובה ה"ד) את הדברים הקלים בעיני האדם, בכלל העבירות המעכבות את התשובה, כי אז אין חזקתו לשוב מהם, ונמצא חוטא והוא ידמה שאין זה חטא, יעו"ש.

ויה"ר שנוכח להכיר באמת את מדרגתנו, וממנה לעלות להתקרב יותר אל אבינו שבשמים, כי הוא יתברך רוצה בתשובתנו וקורא שובו בנים שובבים, ארפא משובותיכם. **אכ"ר. שבת שלום.**

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' לעילוי נשמת אביו רבי יחיא ב"ר יצחק עומסי זלה"ה - נלב"ע כ"ז אלול תש"פ
עד היכן נחשב קדושה לפי מנהגו

אנשאלה שאלה על מי ששומע קדושה מהש"ץ, עד מתי צריך לעמוד ולכוון רגליו כאחת. האם רק באמירת קדוש וגו' ומשבחים ואומרים ברוך וגו' או ג"כ בימלוך וגו' או עד סיום הברכה. **תשובה:** הנה לענייני קדושה בקריאת שמע י"א שיענה רק קדוש וברוך (מג"א סי' ס"ו ס"ק ו', שת"י ס"ק ח') וי"א שיענה גם ימלוך (הג"י יש נוחלין הובא במג"א שם, כה"ח שם ס"ק י"ח). ודעת הרמ"א (שם והשמיטו השת"י) שיש לענות ג"כ אמן של סיום הברכה כי יש לו דין קדושה. וכן יש מי שדייק בדעת הרמב"ם (תשובות והנהגות ח"ג סי' מ"א). ומסתימת מרן השו"ע נראה כדעת הסוברים שיש לענות גם ימלוך אך לא אמן של סיום הברכה. (כה"ח שם ובס"ק כ"ג). **אמנם** לענייני עמידה בשעת אמירת הקדושה פסק מרן השו"ע שטוב לכוון רגליו בשעה שאומר קדושה עם הש"ץ (סי' צ"ה ס"ד, קב"ה ס"ב). ויש שכתבו דהיינו עד סוף הברכה (כה"ח סי' צ"ה ס"ק ט"ז) אך בפשטות נראה שדווקא בענייני הקדושה עצמה (ערוך השלחן שם סק"ה). **וראיתי שנשאל מרן הגר"י רצאבי שליט"א** (בשורת' ויען יצחק שיצא זה עתה סי' ע"ז) האם לדור ודור שבסוף הקדושה הוא חלק מהקדושה לענייני עמידה. והשיב, שטוב להישאר בעמידה עד סיום האל הקדוש. ובע"פ הוסיף לי, שמעיקר הדין לדין עיקר הקדושה הוא קדוש וברוך ולכן יש מהזקנים אצלנו שהיו נעים ממקומם ואף יושבים לאחר מכן והמחמיר לעמוד ולכוון רגליו גם בימלוך, תבוא עליו ברכה, ומידת חסידות להישאר כך עד אמן דהאל הקדוש. אך מי שעומד בתפילה ושומע קדושה שהדין הוא שיפסיק בשתיקה (שו"ת עול"י ח"א סי' כ'), ימשיך בתפילתו לאחר ששמע קדוש וברוך.

מנהג תימן באמירת קדיש על אביו ואמו לאחר י"א חודש

בן מנהג ישראל שהבן אומר קדיש על אביו ואמו בשנה הראשונה, ובוה מצילים מדין גיהנום שעה ומחצה (ב"י יו"ד סי' שע"ו בשם הכל בו, רמ"א שם ס"ד, מהרי"ץ בע"ח ח"א דף פ' ע"ב בשם הוה"ק). **אמנם כתב הרמ"א** (שם) כי כיון שמשפט רשעים בגיהנום י"ב חודש, נהגו שהבן אומר קדיש רק י"א חודש כדי שלא להחזיק את אביו ואמו רשעים ודווקא אמירת קדיש שהוא בפרהסיא, יש בו כדי להחזיק אותם כרשעים, אבל לימוד לע"נ וכד' יכול ללמוד לעילוי נשמתם כל הי"ב חודש **כך אמר לי מרן שליט"א**. ויש כמה דעות כיצד היא ההפסקה בזה. **יש אומרים** לפסוק מלומר קדיש כל החודש הי"ב (רמ"א שם), **יש אומרים** לפסוק רק בשבוע האחרון בסוף י"ב חודש (כנה"ג סי' ת"ג) ויש אומרים לפסוק בשבוע הראשון של הי"ב חודש ואח"כ חוזרים לומר עד סוף י"ב חודש (רב פעלים ח"ג יו"ד סי' ל"ב). ויש שחלקו על הרמ"א ואמרו, כי מכיון שהקדיש לא בא רק להציל מדין גיהנום אלא יש בו גם עילוי נשמה ולכן אומרים קדיש גם בשבת אף שגיהנום שובת] לכן אין להפסיק מלאמרו כל י"ב חודש (תיד"א שו"י ברכה סי' שע"י סק"ח אך למעשה כתב שמפני לעז ההמון יפחות שבוע מאמירתו) ורבי אברהם צאלח זלה"ה בנו של מהרי"ץ (בתשובתו סי' ד') שהובא בסוף שו"ת פעו"צ ח"ג) הקשה סתירה בדברי הרמ"א (שם) שבתחילה כתב שנהגו לומר קדיש כל י"ב חודש ולבסוף כתב שנהגו שלא לומר רק י"א חודש, והכריע שדבריו הראשונים לומר כל י"ב חודש, הם עיקר. **ולמעשה** מנהג הספרדים שפוסקים מלומר קדיש יתום [ודווקא קדיש יתום אבל שאר קדישים לא] שבוע אחר י"א חודש ואח"כ חוזרים לאמרו עד סוף י"ב חודש (כה"ח סי' נ"ה ס"ק כ"ה), הלכה ברורה ח"ד עמ' קצ"ו). ומנהג האשכנזים לפסוק כל י"ב חודש ופוסקים אז ג"כ מלשמש כש"ץ. **וכתב מרן הגר"י רצאבי שליט"א** (שע"ה ח"א סי' כ"ה ס"ט) וכך גם שמעתי ממנו בע"פ, שכן הוא המנהג המקובל אצלנו בכל המקומות בתימן לפסוק מלומר קדיש וכן קדושת ובא לציון כל י"ב חודש. ודלא כתשובת מהר"א בן מהרי"ץ הנ"ל שלפי הנראה לא היה מנהג ידוע בזמנו. ומה שכתב בספר עריכת שולחן (אבילות עמ' קס"ד) שהמנהג אצלנו שלא להפסיק כלל, תמוה מאד. **ועכ"פ** כיון שהמנהג המקובל היום הוא להפסיק, מי שלא יעשה כן, הרי הוא מוציא לעז על אביו ואמו (כ"כ מרן הגר"א י"ל שטיינמן בשם בעל הקהילות יעקב על מנהג קלם שאינם מפסיקים, עיין בספר אעלה בתמר עמ' קצ"ג). **ולענין השבת שקודם היארצייט כתב עוד מרן שליט"א** (שם ח"ה סי' קצ"ה ע"ז ד"ה בשנה) כי מה שנהגו אצלנו שהבן אומר אז קדיש ועולה מפטיר, יש לעשות כן אף בשנה הראשונה אף שהשבת היא בתוך חודש י"ב, שמכיון שעושים כן בכל שנה ולא דווקא בשנה הראשונה, אין זה נחשב שמחזיק את אביו ואמו רשעים בשל כך.

עונג שבת דאורייתא או דרבנן במשנת רבותינו

בנביאים. אלא דברי קבלה הבאה בדרך ציווי חשבינן לה כדאורייתא, עכ"ל. אך מסוגיא שלפנינו מפורש שהוא דאורייתא ממש, מקרא דכל הימים.

[מקור נוסף דעונג שבת דאורייתא הביא בחפץ חיים (כלל ד' סעיף ב') בשם ספר חרדים (מ"ע התלויות בפה פ"ג אות ב') דכבוד השבת נכלל במצות עשה דזכור. וקצ"ע דשם מפורש כי כאשר מזדמן לאדם באמצע השבוע איזה דבר לשבת יזמין אותו בפיו ויאמר זה לשבת, וזהו הנכלל בזכור. דומיא דהזכרת ימי השבוע המובאים שם ראשון בשבת שני בשבת וכו' שהן בכלל מצות זכור, שתזכרנו בפה. אבל לא מצאתי שם ראייה דעצם האכילה והעונג בשבת נכללים בזכור.]

ביאור דברי הרמב"ם דעונג שבת מדברי סופרים

[ה] אלא שיש להקשות דהנה כתב הרמב"ם (פ"ל משבת ה"א) ארבעה דברים נאמרו בשבת, שנים מדברי תורה ושנים מדברי סופרים והן מפורשים ע"י הנביאים. שבתורה זכור ושמור, ושתפרשו ע"י הנביאים כבוד ועונג, שנאמר (ישעיה נ"ח, י"ג) וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד ע"כ. ומקורו מפסחים (סח, ב). וא"כ איך נאמר דעונג שבת דאורייתא, והלא בפסחים לא למדו זאת אלא מקרא דישעיה. וע"י בערוך לנר ביבמות שם שביאר דהלא אין נביא רשאי לחדש דבר, וא"כ על כרחך שכך היה בקבלה דמצות עונג שבת דאורייתא ואתא ישעיה וגילה זאת בדבריו ע"כ. וצריך להוסיף ולבאר דמה שהביאו בפסחים קרא דישעיה, כי הוא מפורש יותר.

ושמא זוהי ג"כ כוונת הרמב"ם דדין גמור הוא מדאורייתא אלא דמחמת שאינו מפורש בתורה קרי ליה דברי סופרים המפורשים ע"י הנביאים. כמבואר בדבריו בכמה מקומות (ע"י פיהמ"ש כלים י"ז מ"ב. וע"י פ"א ה"ב מאישות ובשע"ה אה"ע סי' ר"ו הערה ל"ז) כי כל מה שאינו מפורש בתורה, נחשב כדברי סופרים. שוב מצאתי שכ"כ בחתם סופר (שבת קיח, ב) בדעת רבינו.

ביאור הסוגיא להבנת השם טוב ברמב"ם

[ו] אך מדברי מוהר"כ בשם טוב נראה שהבין בדעת רבינו כי עונג וכבוד שבת הם מדרבנן, וביאר דא"כ דמצות אלו נלמדו מהפסוק בנביא ואינן דין של חז"ל וא"כ דברי קבלה הם ולא דברי סופרים, מ"מ הן בסוג דברי קבלה שנקראו דברי סופרים, דהיינו שאין כאן איזו קבלה או מסורת של הנביאים אלא דין דרבנן שחידשוהו הנביאים עכ"ל. ולדבריו יקשה, איך נבאר הסוגיא שלפנינו דמשמע דדרשה גמורה היא. וצ"ל דאין כאן לימוד על מצות עונג שבת באופן כללי שהוא מן התורה, אלא קמ"ל דין מסוים, שלא ידחה תיקון הטבל את האכילה בשבת.

ועל פי זה יש ליישב מה שהעיר הרב משנה למלך (פ"ג מתרומות הי"ז) שלא הזכיר רבינו דין זה דבשבתות ויו"ט תורמים שלא מן המקור. דיש לומר דס"ל דסוגיא זו נדחת להלכה, דכיון דס"ל דעונג שבת אינו מן התורה, איך ידחה את דין התרומה מן המקור שהוא דאורייתא לדעתו. וכמו שהזכיר מוהר"כ בשם טוב (שם) ממה שכתב לקמיה (הלכה כ') דתרומת מעשר תורמין שלא מן המקור שנאמר מכל מעשרותיכם תרימו תרומה. שמעינן דס"ל דהא דאין תורמין תרומה גדולה אלא מן המקור דאורייתא היא, ע"ש.

ואכלת לפני ה' אהיך במקום אשר יבוזר לשכך שמו שם מועשר דגנך תירשך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך למען תלמד ליראה את ה' אהיך כל הימים (י"ד, כ"ג)

ביאור דרשת חז"ל מפסוק זה

[א] בגמרא ביבמות (צג, א) הובא מעשה באריסו של רבי ינאי שהיה רגיל להביא לו בכל ערב שבת סל של פירות (ע"ש בתוספות ד"ה מיתי שהיה זה משל האריס, וע"ע ריטב"א), פעם אחת התמהמה האריס מלבוא, לקח רבי ינאי מפירות שהיו לו בביתו ועישר על אותם העתידים לבוא, אע"פ שעדיין לא באו. ובתוספות (ד"ה אלא. בע"ב) הביאו פירוש רבינו חננאל שהחידוש שעישר רבי ינאי על הפירות שבידי האריס, אף שאינם מן המוקף. וכ"כ הרשב"א (בתשובה ח"א סי' קכ"ז).

[ב] אמר ליה רבי חייא שפיר עבדת. דתניא למען תלמד ליראה את ה"א כל הימים, אלו שבתות וימים טובים. ונראה דהלימוד הוא מרישא דקרא, מהפסוק שלפניו, עשר תעשר את כל תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה. והכי קאמר, עשר תעשר וכו' כל הימים, ואפילו בשבת. ומבאר רבי חייא את הלימוד מפסוק זה, דיש להבין למאי הלכתא איצטריך להתיר מעשר בשבת, הלא מדאורייתא מותר לעשר, וכי בא הכתוב להתיר לנו איסור טלטול התרומות והמעשרות שהוא רק איסור דרבנן. אלא לאו להכי אתא קרא, ללמדנו ששבת עדיפא על מעשר. וכמו שפירש רש"י (ד"ה כל הימים), דקמ"ל שלא יבטל תיקון המעשר את מצות עונג שבת. ממילא יש לנו ללמוד להקל ולעשר שלא מן המוקף.

[ומעשה נוסף הובא בירושלמי דמאי פ"ז ה"א, שעישר רבי ינאי טבל ודאי על סמך שהתנה עליו מערב שבת. ובשנות אליהו שם, ביאר דברי הירושלמי, דהכי קאמר עשר תעשר כל הימים ואפילו בשבת, וכתב דבבלי מבואר לא כך, ולהאמור יש לבאר דהכי קאמר, הלא על מעשר בשבת לא איצטריך דמדאורייתא שרי. אלא שיש להקל במעשר בשבת, לסמוך על התנאי אף בטבל ודאין.]

ראייה מפסוק זה דעונג שבת דאורייתא

[ג] והנה שאל השואל את הרשב"א בתשובה (שם), איך ידחה עונג שבת את האיסור לתרום שלא מן המוקף שלדעת התוספות (גיטין ל, ב ד"ה וכי) הוא מדאורייתא. והשיב לו דכאן התירה התורה להפריש שלא מן המוקף לעונג שבת מדכתיב למען תלמד ליראה עכ"ל. נמצא לדבריו דעונג שבת דאורייתא.

[ד] ונראה לחזק דבריו דדרשה גמורה היא, דהכי מוכח מגוף הסוגיא דפריך למאי הלכתא כו', ואם זו רק אסמכתא, שפיר י"ל שהביאו חז"ל אסמכתא להתיר איסור דרבנן. אע"כ דדרשה גמורה היא. ולפירש"י בא להתיר דבר שלא בא לעולם, ולתוספות להתיר תרומה שלא מן המוקף. [ומלשון הגמרא אלו שבתות וימים טובים, מוכח דגם ביו"ט יש מצות עונג כיעוין בטל תורה שם. וע"ע מקור ברוך ח"ב סי' ל"ח. ובקונטרס נר יו"ט סוף פרק ח'.]

וע"י במש"כ הרב חייא פונטרמולי זלה"ה בספרו צפית בדבש (סי' כ"ה דף ס, ב). הביאווה חכמי תימן בתשובתם הידועה בענין הספד ביו"ט שני. ע"י דברי חכמים עמ' ר) דגם להסוברים דהוי דאורייתא, הא ודאי לאו דאורייתא גמור כזכור ושמור, שהרי עונג שבת לא נתפרש אלא

מדרכי רבותינו – רבי יוסף ב"ר שלום קלזאן זלה"ה

כבר בבחרותו היה ידוע כמתמיד גדול ב"שיבה" שבכניס בית אלשרעבי שבצנעא, והיו יושבים שם שלשה דורות של תלמידי חכמים, זקיני מהר"ר שלום ב"ר יוסף קלזאן, אביו מהר"ר שלום ב"ר שלום קלזאן, ורבי יוסף. כשעלה לאה"ק, קבע מושבו בישיבת הזקנים תלמידי החכמים שבירושלים. פעם תפסוהו פקידו הצבא וסברו שהוא עריק, ולא האמינו לו שהוא יושב עם זקנים אלו ועוסק בתורה, ומיד רץ לחכמי הישיבה שחתמו לו כי מבית מדרשם הוא הנער הלו. שח פעם כי בזכות מהר"י אלשיך זלה"ה הוא עומד ומדבר בציבור, כי מתחילה היה שתקן וביישן, ומהר"י אלשיך שהכיר בו כי גוברא רבא הוא, כלי מלא ברכה, העמיד אותו לדרוש בכמה מסיבות של מצוה במקומו, וכך הורגל לדרוש בד"ת בציבור. בעודו צעיר לימים נתמנה להרביץ תורה ברבים ולהנהיג את ביה"כ החשובה 'אבי שמואל' (בדיחי) שבירושלים, ובחכמתו ואצילותו הנהיג את בית הכנסת ומתפלליה בחסד עליון. סיפר כי בעת שהיה ממונה עם מהר"י אלשיך על הגהת ספרי תורה המיועדים לשליחה לחו"ל, בוקר אחד הגיע מהר"י אלשיך בריצה וביקש לעכב את אחד מספרי התורה שכבר היו מוכנים לשליחה, באמרו כי חלם בלילה שיש טעות במקום פלוני בס"ת זה. ואכן פתחו וראו כי משמים שמרוהו שלא תבוא תקלה על ידו. סיפור זה סיפר באשכבתיה דרבי בבואו לתאר את דמותו הקדושה.